

ЎҚУВЧИЛАРДА ТАРИХИЙ БИЛИМЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ДИДАКТИК ЎЙИНЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ВА УЛАРНИНГ АФЗАЛЛИКЛАРИ

Ганиев Темирбай Султанбаевич

*Катта ўқитувчи Қорақалпоғистон Республикаси педагогларни янги
методикаларга ўргатиш миллий маркази*

Аннотация: Ушбу мақолада ўқувчиларда тарихий билимларни шакллантиришда дидактик ўйинлардан фойдаланиш ва уларнинг афзалликлари тўғрисида сўз этилган.

Калит сўзлар: Дидактик ўйинлар. Уч жумла ўйини. Билимлар дарахти. Оғзаки дуэль. Жонли расм. Тарих ғилдираги. Тоза тахти.

Аннотация: В этой статье рассматривается об использовании дидактических игр и их преимуществах в формировании исторических знаний учащихся.

Ключевые слова: Дидактические игры. Три предложения. Дерево познаний. Дуэль словесная. Живая картина. Колесо истории. Чистая доска.

Замонавий жамият ахборот технологиялари дунёсида яшайди. Таълимда анъанавий ўқитиш тизимидан янги ахборот тизимига ўтиш амалга оширилмоқда. Бугунги кунда таълим тизимининг асосий стратегик йўналишлари таълимни ривожлантириш, ўқувчиларнинг интеллектуал кўникмаларини шакллантириш ва кучайтиришга қаратилган. Ахборот билан малакали ишлашни ва мустақил равишда билимларни эгаллашни билмаган инсон ахборот жамиятида муваффақиятга умид боғлай олмайди. Шунинг учун ўқувчилар ўзгарувчан ҳаётга мослаша олишлари, ахборот билан ишлашлари, замонавий технологиялардан фойдаланиши, танқидий ва ижодий фикр юритиши керак.

Шахс ривожланишининг ижодий даражасига эришиш ҳар қандай педагогик технологиянинг пировард мақсади ҳисобланади. Аммо ижодий фаолият ўз-ўзидан тез-тез пайдо бўлмайди, бу мақсадга мувофиқ бошқарувчи педагогик таъсирлар ва педагогик муҳитни ташкил этиш натижаси ҳисобланади, яъни бунда амалий педагогик технология ёрдамга келади.

Ҳар қандай технологияда ўқувчилар фаолиятини фаоллаштирадиган воситалар мавжуд. Баъзи технологияларда ушбу воситалар самарадорликнинг бош ғояси ва асосини ташкил этади. Ушбу технологиялар ўйин технологияларини ҳам ўз ичига олади. Тарих дарсларида ҳам улардан кенг фойдаланиш мумкин.

Шахснинг муваффақияти кўп жиҳатдан ўз-ўзини тарбиялашнинг ички эҳтиёжига боғлиқ. Лекин, бир неча йиллар давомида болаларда таълим олишдаги фаолликнинг пасайиши, мавзуни ўрганиш учун мотивация, бу ички

ривожланишига ҳисса қўшмади, уларнинг шахсияти ва қобилиятларини юзага чиқаришга ёрдам бермади. Ушбу муаммоларни бартараф этишда педагогик технология сифатида дидактик ўйинлардан ҳам фойдаланишни тақоза этади. Шунки, ўйин - бу бола учун табиий таълим олиш шаклларида бири. У унинг ҳаётий тажрибасининг бир қисми ҳисобланади. Ўйин орқали билимларни узатишда ўқитувчи нафақат ўқувчининг келажакдаги қизиқишларини ҳисобга олади, балки ҳозирги талабларини ҳам қониқтиради. Ўйинни ишлатадиган ўқитувчи ўқув фаолиятини ўқувчининг табиий эҳтиёжларидан келиб чиқиб ташкил этади. Ўйин яна битта муаммони ҳал қилиши мумкин - у билиш фаолиятининг ҳиссий ва рационал турларини органик равишда бирлаштиради.

Ўқувчиларга таълим-тарбия беришда дидактик ўйинларнинг ўрни ва аҳамияти қатор олимлар томонидан ўрганилган ва тегишли хулосалар чиқарилган. Жумладан, Россиялик педагог, олим Л.П.Борзованинг "Игры на уроке истории" номли услубий қўлланмасида, А.Пиннинг "Методика педагогических техники" қўлланмасида, В.М.Григорьевнинг "Педагогическое руководство игровой деятельностью подростков" мавзусидаги номзодлик диссертациясида, Н.И.Луря ва Н.Ю.Черепованинг "Игра как метод обучения мышлению" номли мақоласида, шунингдек, С.А.Шмаковнинг номзодлик диссертациясида, Ўзбекистонлик олимлардан, М.Қосимова, А.Исмайловлар ўз мақолаларида дидактик ўйинларни педагогик технологиянинг бир қисми сифатида қараб, дарсларни умумлаштиришда фойдаланишни тавсия қилади.

Дидактик ўйинларда характерли белги аниқ кўринади: ўқувчилар учун ўйинни тушунтиришда асосий нарса ўйиннинг ўзи, ўқитувчи учун эса асосий нарса дидактик натижа ҳисобланади.

Тарих дарсларида янги материалларни ўрганишда ва ўтилган мавзуларни такрорлашда дидактик ўйинлардан фойдаланиш яхши самара беради. Тезисимизда дидактик ўйинлардан фойдаланиш тартиблари ва уларнинг афзалликлари тўғрисида сўз этилади.

"Уч жумла" ўйини. Бу баъзи бир қоидалар билан оддий ўйин. Ушбу дидактик ўйинда асосий нарсани таъкидлаш учун мантиқий операцияга боғлиқ амалга оширилади. Ўйиннинг кўнгил очадиган шартли компоненти, ушбу "асосий нарсани" учта оддий жумла билан ифодалаш қоидаси орқали эришилади. Бу қоидасиз ўйин йўқ - оддий таълим вазифаси мавжуд. Ушбу ўйиннинг вариантларидан бири босма матн билан ишлашдир. Матн дарсликдаги ёки ҳужжатдаги параграфдан бўлиши мумкин. Матнни ўқиб бўлгач, ўқувчилар унинг мазмунини учта оддий жумла билан етказиб беришлари шарт. Ҳикояси қисқароқ, мазмунни аниқ етказган ўқувчи ғолиб ҳисобланади. Ушбу ўйин ўқувчиларда танқидий ва креатив фикрлаш кўникмаларини ривожлантиради.

Билим дараҳти. Муҳим ва қизиқарли саволларни тузиш учун танлов. Саволлар янги материални ўрганаётганда тузилади, алоҳида қоғозларга

ёзилади ва доскадаги “билим дарахти”га бириктирилади. Кейинги дарсда улар билимларни текшириш учун ишлатилади.

Оғзаки дуэль. Ўқитувчи оғзаки дуэль мавзусини (воқеа, жараён, ҳодиса) эълон қилади. Икки гуруҳ ўқувчилар навбатма-навбат мавзуга оид бир фактни келтиради. Фикрлаш учун 10 сония вақт берилади. Узоқ вақт давомида кечикиш ёки мавзуга алоқадор бўлмаган атамани айтган жамоа ютқазади.

Жонли расм – дарсликдаги расм ёки иллюстрация асосида тарихий воқеани образли кўрсатиб беришда қўлланиладиган дидактик ўйин.

Тарих ғилдираги – театрлаштирилган тарихий бекатлар билан саёҳат кўринишидаги викторина. Жавобларнинг қиймати босиб ўтган километрлар сонига қараб белгиланади.

Тоза тахта ўйини. Уни ташкил қилиш учун янги мавзуни тушунтиришдан олдин, досканинг турли бурчагларига саволлар ёзилади, улар одатдаги шаклда ҳам, диаграмма, сана, карта билан ҳам ифодаланиши мумкин. Улар янги мавзуга асосланган бўлиши керак. Ўқитувчининг айтишича, материални тушунтириш пайтида ўқувчилар ўйинда қатнашади: «тахтага қаранг, у ҳар хил саволлар билан тўлдирилган. Уларга жавоблар менинг ҳикоямда мавжуд. Ҳар қандай саволга жавоб беришга тайёرمىсиз, вақти-вақти билан сўраб тураман. Агар сиз унга жавоб берсангиз, унда бу савол ўчирилади. Ушбу ўйиндаги мақсад дарс охирига қадар тахтани тозалашдир.

Ушбу дарс методикасининг афзаллиги қуйидагича:

1) ўйин ўқувчиларнинг таълим олиш жараёнларини рағбатлантиради ва фаоллаштиради: диққат, идрок, фикрлаш, ёдлаш, тасаввурини кучайтиради;

2) ўйин, олган билимларини талаб қилиб, уларнинг кучини оширади;

3) асосий афзалликларидан бири бу гуруҳдаги деярли барча ўқувчилар учун мавзуга қизиқишнинг ортиши;

4) ўйин орқали барча таълим олувчилар янги мавзуни ўрганишга жалб қилинади;

5) ўйинлар ўқувчиларга тарихшунослик учун махсус қобилиятларни ривожлантиришга имкон беради, бунда тарихий тадқиқотлар расмини ретроспектив фикрлаш, руҳий жиҳатдан қайта қуриш ва тарихий ҳамдардлик қобилияти шаклланади;

6) ўйин ўқувчиларга билимларнинг ҳиссий ва мантиқий ассимиляциясини уйғун тарзда бирлаштиришга имкон беради, шу туфайли ўқувчилар кучли ва онгли билим олишади.

Маълумки, тарих дарсларида дидактик ўйинларни қўллаш барча болаларни истисносиз самарали меҳнатга жалб қилиш, уларга ишончли ва доимий билимга бўлган эҳтиёжни аниқ кўрсатиб беришга ёрдам беради.

Шундай қилиб, биз хулоса қилишимиз мумкин: дидактик ўйинлар ёрқин ҳиссий таътил, таълимнинг самарали шаклларида бири бўлиб, уни бошқа ўқув ишлари турлари билан чамбарчас боғлиқ ҳолда ўқув жараёнига киритиш керак.

Бу яхши натижалар беради. Дидактик ўйинлар ўқувчиларнинг мотивациясини оширади ва Тарих фанига қизиқмайдиган ўқувчилар ҳам синфдаги ўйинларда хурсанд бўлишади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Игры и занимательные задания по истории. Авт.- сост. Субботина М.А.-М. «Дрофа» 2003.
- 2.Алендеева Н.Е. Дидактические игры на уроках истории / // Школьная педагогика.-2022.-№1(23).-С.50-55
3. Борзова Л.П. Игры на уроке истории : Метод. пособие для учителя - Москва : ВЛАДОС-пресс, 2001. - 159 с.
- 4.Қосимова М. Ижтимоий-гуманитар фанлар самарадорлигини оширишда дидактик ўйинлардан фойдаланиш. Таълим услублари журнали 2014.41-48-бетлар
- 5.Исмаилов А.Ф. Тарих машғулотида ўтилган мавзуларни дидактик ўйинлар орқали умумлаштириш. Таълим технологиялари журнали 2015, 53-58-бетлар.